

TÜRKİYE'DE TÜTÜNE UYGULANAN ÖTV ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON SPECIAL CONSUMPTION TAX APPLIED ON TOBACCO IN TURKEY

Simla GÜZEL*

ÖZ

Tütün ürünleri tüketiminin dünyada genel olarak artış göstermesi, bu konuya olan ilginin artmasına neden olmaktadır. Çeşitli düzenlemelerle tütün ürünlerinin tüketiminin sınırlandırılması amaçlanmaktadır. Bu düzenleme araçlarından bir tanesi de maliyet yükseltici nitelikte olan vergilerdir. Ülkemizde tütün ürünleri üzerinden Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) ve Katma Değer Vergisi (KDV) alınmaktadır. Bu çalışmada tütün üzerinden alınan ÖTV de yapılan son değişiklikleri kapsayacak şekilde bir değerlendirme yapılmaktadır. ÖTV tüketiciler üzerinde ağır bir yük olarak hissedilse de, bağımlılık yapan kimyasallar içerdiğinden tüketici tercihleri üzerinde çok etkili olamamaktadır. Fiyatların vergi yolu ile yükselmesi, tütün kaçakçılığının artmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte son yıllarda kaçakçılıkla mücadeleye yönelik oluşturulan düzenlemelerin umut verici olduğunu söylemek

ABSTRACT

A general increase in the consumption of tobacco products in the world increases the interest in the topic. Various regulations aim to restrict the consumption of tobacco products. One of these regulations is the taxes which raise the cost. In Turkey, special consumption tax (SCT) and value added tax (VAT) are applied on tobacco products. This study evaluates special consumption tax applied on tobacco including the most recent modifications. Although special consumption tax is perceived as a heavy burden on consumers, it is not much effective on consumer preferences since tobacco includes addictive chemicals. The rise in prices with tax may lead to tobacco trafficking. On the other hand, regulations towards combatting trafficking in recent years are promising. It can be suggested that the rise of special consumption tax rate applied on tobacco products and the change in

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üni., İİBF, Maliye Bölümü, simlaguzel@nku.edu.tr, ORC-ID: 0000-0001-5249-8873.
Güzel, S. (Kasım 2019). Türkiye'de Tütüne Uygulanan Ötv Üzerine Bir Değerlendirme, *Vergi Raporu*, 242, (31-45).

mümkündür. Tütün ürünlerine uygulanan ÖTV oranındaki artış ile asgari maktu vergi miktarındaki değişikliğin olumlu sonuçları olabileceği; ancak temelde bireylerin özellikle genç yaşta tüketime başlamasını engellemek amacı ile toplumun bilinçlendirilmesinin de gerekli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Tütün ürünleri, Sigara, Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Türkiye.

JEL Sınıflandırması Kodları: H2, H21.

GİRİŞ

Tütün kullanımının tüm dünyada çok yaygınlaşmış olması, hem sağlık açısından hem de ekonomik açıdan ciddi bir yük oluşturmaya neden olmaktadır. Bu doğrultuda da tütün tüketiminin sınırlandırılması, üzerinde çok durulan bir konu haline gelmiştir. Küresel düzeyde kontroller ve düzenleyici politiklar uygulanarak kullanımının önlenmesi ve azaltılması hedeflenmektedir.

Tütün, ülkemiz ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Tütün üreticisi bir ülke olarak ihracat içerisindeki payı da azımsanmayacak derecededir. Ancak son yıllarda ihracat rakamları, ithalat rakamları karşısında düşüş eğilimi içerisinde girmeye başlamıştır.

Ekonomik açıdan önemli bir gelir kaynağı olsa da, sigara ve puro gibi ürünlere genç yaşta başlanarak bağımlı haline gelmesi; hem sağlık açısından hem de ekonomik açıdan yol açabileceği zararlar düşünüldüğünde önlem alınması gereken çok önemli bir durum haline gelmesine sebep olmaktadır. Sağlık Bakanlığı'ndan elde edilen verilere göre, Türkiye'de 15 yaş ve üzeri bireylerin hergün tütün ve tütün ürünleri kullanım oranı %27 olup %19 olan OECD ortalamasından oldukça yüksektir.

Tütün kullanımının, hem bireye hem de çevresine verdiği pek çok zarar bulunmaktadır. Verimliliği olumsuz etkilemekte ve sağlık harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Bağımlı bireyler

minimum fixed tax can yield positive results, however, awareness-raising activities should be performed with the purpose of preventing particularly young people from starting to smoking.

Keywords: Tobacco products, cigarette, special consumption tax (SCT), Turkey

JEL Classification Codes: H2, H21

çevresine zarar vererek negatif dışsallıklara sebep olmaktadır. Sağlığı olumsuz etkilemesi ve ölümcül etkilere de neden olabilmesi sebebiyle, tütün tüketiminin azaltılmasında en etkili araç olarak görülen vergiler literatürde sıklıkla tartışılmaktadır. Tartışma konuları genellikle vergi oranlarının artırılmasının daha çok yoksul kesimi etkileyecek olması, bireyleri kaçakçılığa yönlendirmesi ve devletin de böylece gelir kaybına uğrayacağı varsayımlarına dayanmaktadır.

Bu çalışmada, ülkemizde 2019 yılında tütün üzerinden alınan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) açısından yapılan son düzenlemeler de göz önünde bulundurularak, ÖTV'nin tüketim üzerinde ne kadar etkili olabileceği tartışılmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'de tütün ekonomisi ve tütünün ekonomik açıdan ve sağlık açısından zararları anlatılmıştır. İkinci bölümde tütünün vergilendirilmesinin nedeni üzerinde durulmuş ve üçüncü bölümde Türkiye'de tütün üzerinden alınan ÖTV değerlendirilmiştir. Son kısımda da sonuçlara yer verilmiştir.

1- TÜRKİYE'DE TÜTÜN EKONOMİSİ ve TÜTÜNÜN ZARARLARI

1.1- Türkiye'de Tütün Ekonomisinin Önemi

Tütünün tarihsel gelişimi Amerika'da başlamıştır. Burada ilk olarak ilaç ve halusinojen endüstrisi alanlarında kullanılmıştır. Tütün daha sonra yine ilaç endüstrisinde Avrupa'da kullanılmaya ve

ardından hızla tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. Sonrasında nargile, sigara, puro vb. alanlarda kullanılmaya başlanarak, yetiştirildiği veya ticarete konu olduğu ülke ekonomileri açısından önemli bir yere sahip olmuştur.¹ Dünya Ticaret Örgütü'ne göre 20. Yüzyıldan itibaren sigara tüketimi artmaya başlamıştır. Bu duruma büyük şirketlerin reklam ve pazarlama faaliyetleri, yerel sigara markaları ile üretilmeye başlanması etkili olmuştur.²

Türkiye'nin tütünle tanışması ise, Anadolu ile ticaret yapan İngiliz, İspanyol ve Venedikli tüccarların tütünü Anadolu'ya getirmesiyle 1600'lü yılların başında gerçekleşmiştir.³ Türkiye ekonomisinde tütün tarımsal bir ürün olarak önemli bir yere sahiptir. Anadolu topraklarında yetişen, üretim, tüketim ve ihracat açısından ön planda olan tütünün, ülke ekonomisi için önemli olduğunu söylemek mümkündür.⁴

Tablo 1: Çeşitli Ülkelerin Tütün Üretim Oranları ve Miktarları (2015)

Ülkeler	Tütün Üretimi (Kg)	Tütün Üretimi (%)
Türkiye	60.000.000	32,3
BDT*	30.000.000	16
Yunanistan	22.000.000	11,8
Makedonya	21.000.000	11,3
Çin	18.500.000	10
Bulgaristan	9.000.000	4,9
Lübnan	5.000.000	2,7
Arnavutluk	3.000.000	1,6
Diğer	17.000.000	9,4
Toplam	185.500.000	100

* Bağımsız Devletler Topluluğu

Kaynak: Tütün Ekspertleri Derneği Raporu

Tablo 1'den görüldüğü gibi seçilmiş ülkeler içerisinde Türkiye tütün üretiminde ilk sıradadır. Dünya genelinde toplamda 185.500.000 tütün üretiminin %32,3'ü Türkiye'ye aittir. Onu sırayla Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Ülkeleri, Yunanistan, Makedonya, Çin, Bulgaristan, Lübnan ve Arnavutluk izlemektedir. Dünyada tütün üreten tüm diğer ülkelerin oranı yalnızca %9,4'tür.

Türkiye'de tütün üretim şekli sözleşme modelidir. 2002 yılında 159.521 ton üretim gerçekleşmişken 2018 yılında %48 oranında azalarak 82.500 ton gerçekleşmiştir. 4733 sayılı Tütün Yasası, destekleme alımları ortadan kaldırılmış, sözleşmeli üretim modeline geçilmiş, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Üst Kurulu (TAPDK) kurulmuş, TEKEL tasfiye edilmiştir. TEKEL'in tasfiyesi,

¹ Ali NAJABAT vd.. "TheEconomic Analysis of TobaccoIndustry: A Case Study of TobaccoProduction in Pakistan". International Journal of Research.2(3). 2015. s.89.

² Ozan KÖPRÜLÜ vd. "An Overview of TobaccoEconomy in the World and in Turkey". Journal of AppliedSciencesResearch, 5(10). 2009. ss. 1780-81.

³ "Türkiye'de Tütünün Tarihçesi". (<https://www.jti.com/tr/our-views/turkiyede-tutunun-tarihcesi>) Erişim tarihi: 03 Temmuz 2019.

⁴ Tütün Ekspertleri Derneği. Tütün Raporu, Tütün Ekspertleri Derneği Bülteni, Sayı: 92. 2019. s.9.

sigara üreten çok uluslu şirketlerin, yerli imalata dayalı sigara üretimini yeterince gerçekleştirmemesi sonucu, özellikle 2010 yılından itibaren artan vergi oranlarına da bağlı olarak “Sarmalık kıyılmış Tütün” olarak adlandırılan sözleşmesiz üretimin artmasına neden olmuştur. Sözleşmesiz üretim şekli ile 11.000 ton tütün üretimi kayıtlara

geçmiş olsa da bu miktarın yaklaşık 20-25 bin ton olduğu düşünülmektedir.⁵

Türkiye’de tütün ve tütün mamülleri ihracatı da oldukça önemlidir. 2015 yılında tütün sektöründe 918 milyon \$, 2016 yılında 1 milyar 10 milyon \$, 2017 yılında da 352,6 milyon dolar tütün ihracat geliri elde edilmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de Yıllara Göre Tütün İthalat ve İhracat Miktarları

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Tütün ihracatı (Bin Ton)	127.976	113.943	152.033	97.184	80.311	68.685
Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Tütün ihracatı (Bin Ton)	75.320	56.899	68.773	53.857	52.164	51.028
Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Tütün ithalatı (Bin Ton)	66.550	70.096	83.657	77.266	67.241	66.308
Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Tütün ithalatı (Bin Ton)	81.858	80.464	90.767	92.266	102.494	99.773

Kaynak: GTHB verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2’de Türkiye’de 2006-2017 yılları arasında tütün ithalat ve ihracat miktarları görülmektedir. 2006 yılında 127.976 bin ton olan tütün ihracatı 2008 yılında 152.033’e yükselmiş, 2009 yılından itibaren düşüş eğilimi içerisine girerek 2017 yılında 51.028 ton olarak gerçekleşmiştir. Tütünün ithalat miktarları incelendiğinde de 2006 yılında 66.550 bin ton olan tütün ithalat miktarının 2012’den itibaren artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

2017 yılında 353 milyon \$ karşılığı ihracat gerçekleşmiş, tütün ithalat miktarının karşılığı olarak da 522,7 milyon \$ ödeme yapılmıştır. İthalat oranının gittikçe artmasında, yine 2008 yılında TEKEL kurumunun özelleştirilmesi ile Tekel Fonunun azaltılmasının etkili olduğu söylenebilir. Türkiye’de sigara üreten çok uluslu şirketlerin, ulusal pazardan tütün temin edememesi sonucu dış pazarlara yönelmesi söz konusu olmuştur.

Yurtiçinde yetiştirilen tütünlerin iç pazara yönelik üretilen sigaralarda kullanım oranı 2003 yılında %42,07 iken, 2017 yılında %12’ye düşmüştür.⁶

1.2- Tütün Mamüllerinin Zararları ve Türkiye’de Kullanımı

Tütün, üreticiler tarafından yasal bir şekilde üretime tabi tutulan ancak müşterilerinin büyük bir bölümünün hayatını kaybetmesine neden olabilecek bir üründür. Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre her yıl 6 milyon kişi tütün tüketimi nedeniyle hayatını kaybetmekte olup, bunun 600.000’i pasif içicilerden oluşmaktadır. Tütüne yönelik etkin düzenlemeler ve kontroller oluşturulmaz ise 2030’a gelindiğinde tütüne doğrudan ve dolaylı şekilde dayalı ölümlerin 8 milyona çıkması ve bu ölümlerin %80’inin düşük ve orta gelirli ülkelerde gerçekleşmesi beklenmektedir. Tütün kullanımı içerisinde en önemli paya sahip

⁵ A.g.e. s.9-11.

⁶ A.g.e. s. 14.

olan sigara kullanımının yaygınlığı azalmış olsa da, nüfus artışına bağlı olarak sigara içenlerin sayısı azalmamaktadır.⁷

Türkiye’de 2012 yılında 15 yaş ve üzeri bireylerin tütün ve tütün mamüllerini her gün kullanma oranı %23,2’dir. Bu oran 2014 yılında %27,3, 2017 yılında da %26,5 olarak gerçekleşmiştir. OECD ülkeleri açısından bir karşılaştırma yapıldığında ise Türkiye’de tütün kullanımının çok yaygın olduğu görülmektedir. 2016 yılı verileri açısından değerlendirildiğinde, Türkiye tütün kullanım oranının en yüksek olduğu ülkelerden biridir. 15 yaş ve üzeri bireylerin hergün tütün ürünleri kullanım oranı %27 olup %19 olan OECD ortalamasından oldukça yüksektir. Bu oran Yunanistan’da %27, Macaristan’da %26, Şili’de %25 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın en düşük olduğu ülkeler de %8 ile Meksika, %10 ile İzlanda, %11 ile İsveç’tir.⁸

İçinde çok fazla kimyasal içeren tütün ve ürünlerinin kullanılması veya pasif içici olarak dumanın tenefüs edilmesi uzun vadede kişilerde bağımlılık yaratmaktadır. Bu bağımlılık neticesinde pek çok sağlık sorunu ile karşılaşmaktadır. Bu sağlık sorunları; kalp ve damar hastalıkları, bronşların daralması, mide rahatsızlıkları ve kanser çeşitleri olarak sayılabilir.⁹ Tütün dumanının etrafa yayılması ile nefes yolunun yanında, cilt tarafından da emilmesi nedeniyle vücudun tüm organlarını etkileyerek zararları hissedilmektedir.¹⁰

Türkiye açısından da tütün tüketiminin çok tehlikeli boyutları olduğunu söylemek müm-

kündür. Ülkemizdeki yıllık ölümlerin %41,6’sı (yaklaşık 100.000 kişi), tütün kullanımına bağlı oluşan hastalıklar neticesinde gerçekleşmektedir.¹¹ Gerekli önlemlerin alınmaması durumunda, Türkiye’de 2050 yılına gelindiğinde yılda 127.000 bireyin tütünün neden olduğu hastalıklar sebebi ile hayatını kaybedeceği öngörülmektedir.¹²

Sağlık sorunlarının yanında; bireylerin verimliliklerinin azalması, tütün kullananların; ailelerine, sağlık sistemine ve işverenlerine olan finansal yükü de oldukça ağır bir şekilde hissedilmektedir. Tütün kullanımının ekonomik açıdan hem dolaylı hem de doğrudan maliyetleri bulunmaktadır. Doğrudan maliyetlerin parasal bir karşılığı bulunmaktadır. Tütün kullanımına bağlı hastalıkların tedavi masrafları bir doğrudan maliyet çeşididir. Yine, doğrudan sağlık hizmetlerine yönelik maliyetler olmasa da; sağlık hizmetlerine ulaşım masrafları, aile bireylerinin tütün sebebi ile hastalanan kişilere bakım hizmetleri, sigara dumanı sebebiyle kirlenen kıyafetlerin ve havanın temizlenmesine yönelik maliyetler, sigaranın neden olduğu yangınlar nedeni ile oluşan kayıplar, tütün kullanan bireylerin hasta olması sonucu işverenlerin işten çıkarma ve yerine yeni çalışan bulma maliyetleri vb. maliyetler de doğrudan maliyetler arasında yer almaktadır. Dolaylı maliyetler ise hastalık veya yetersizlik sebebi ile erken malulen emeklilik gibi neticelere sebep olan zaman kaybı ve verimsizlik olarak ifade edilebilir.¹³

⁷ NATIONAL CANCER INSTITUTE. The Economics of Tobacco and Tobacco Control. NCI Tobacco Control Monograph Series 21. 2016, ss.7-27.

⁸ T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI. Sağlık İstatistikleri Yıllığı. 2018. ss.55-57.

⁹ YEŞİLAY. Sigara ve Tütün Bağımlılığı. (<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/sigara-ve-tutun-bagimliliği>). Erişim tarihi: 11 Temmuz 2019.

¹⁰ (<https://havanikoru.saglik.gov.tr/tutun-hakkinda/tutun-urunleri-ve-zararlari.html>). Erişim tarihi: 28 Ağustos 2019.

¹¹ YEŞİLAY BİLİM KURULU. Sigara Vücudun Düşmanı. Kültür Sanat Basımevi: İstanbul.2017. s.2.

¹² “Türkiye’de Tütün Vergileri”. (https://www.tobaccofreekids.org/assets/global/pdfs/tu/Turkey_Tobacco_Economics_tu.pdf). Erişim tarihi:28 Temmuz 2019.

¹³ WORLD HEALTH ORGANIZATION(WHO). Assessment of the Economic Costs of Smoking. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data: WM 290. 2011. ss.14-15.

2- TÜTÜN MAMÜLLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİNİN NEDENİ

Tütünün sağlığa olan zararlarının bilinmesine rağmen birçok ülke tütün kullanımının azaltılmasına yönelik düzenlemeler (özellikle vergi oran artışları) uygulayıp uygulamama konusunda tereddüt etmektedir. Bu tereddüttün altında yatan sebepler; yoksul kişilerin bu durumdan olumsuz etkilenebileceği, kamu gelirlerinin azalacağı, bireylerin istihdam olanaklarının azalacağı ve kaçakçılığı tetikleyebileceği varsayımları olarak sayılabilir.¹⁴ Ancak bu varsayımlara rağmen tütünün hem bireye hem de ekonomiye verdiği zararlar düşünüldüğünde, tütün kullanımının sınırlandırılmasının önemi gayet açıktır.

Mali, ekonomik ve sosyal amaçlarla alınan vergiler, devletin egemenlik gücüne dayanarak topladığı en önemli gelir kaynağıdır. Tütün vergilerinin de temelde iki amacı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, devletin gelir elde etme amacı olan mali amaçtır. İkincisi de, bireylerin sağlığına zarar veren tütün tüketiminin azaltılmasını hedefleyen sosyal amaçtır.¹⁵ Lee vd. (2005) yaptıkları çalışmada Taivan'da tütün üzerinden alınan tüketim vergilerinin artırılmasının insan sağlığına olumlu etkileri olmasının yanında devlete de ek bir gelir kaynağı olacağını belirtmişlerdir. Yine, Hu ve Mao (2001) ek bir vergi artışının, bireylerin tütün tüketim davranışları üzerinde etkili olabileceğini ve. Hu vd. (2010) da Çin'de tütün vergilerinin tütün tüketiminin azaltılmasında maliyet etkinliği en yüksek olan araç olduğunu belirtmektedirler.

Tütün ürünleri üretimindeki piyasa başarısızlıkları nedeni ile de devletin bu alana müdahalesi gerekmektedir. Bu piyasa başarısızlıkları:¹⁶

a) Özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde,

toplumun tütünün sağlığa ve ekonomiye olan zararları konusunda eksik ve yanlış bilgi birikimine sahip olması,

b) Tütünü direkt kullanmayanlara yönelik dışsallıklarının olması; hem çocukların hem de yetişkinlerin pasif içici olarak sağlıklarının bu durumdan olumsuz etkileneceği şeklinde ifade edilebilir.

Devletin tütün vergisi alarak sağladığı avantajlar da bulunmaktadır. Bu avantajları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:¹⁷

- Sigaranın neden olduğu rahatsızlıklar sebebiyle artan sağlık maliyetlerinin azaltılması,
- Sağlık sorunları neticesinde işe gelmeme eğilimindeki düşüş sebebiyle üretimde artış yaşanması,
- Sağlık sorunları ve engellilik nedeniyle ayrılan sosyal bütçede küçülmenin sağlanması,
- Ölüm oranlarının azalması sebebiyle üretim artışı,
- İnsanların daha sağlıklı ve uzun yaşaması sebebiyle toplumsal faydada artış sağlanması,
- İşe gelmeme oranlarındaki düşüşün üretim artışı yolu ile gelir vergisinde artışa neden olması,
- Çalışma süresinin artmasına bağlı olarak kişilerin daha fazla gelir vergisi vermesi ile sigarayı bırakma durumlarında harcanabilir gelirin artmasına bağlı olarak devletin daha fazla Katma Değer Vergisi (KDV) geliri elde etmesidir.

Tütün ürünlerinin vergilendirilmesi Dünya Sağlık Örgütü ile Dünya Bankası tarafından da desteklenmektedir. Tütün Kontrolü Çerçeve

¹⁴ Annette DIXON. The Economics of Tobacco and Tobacco Control, A Development Issue. S.1 (http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/Tobacco/Documents/dixon.pdf). Erişim tarihi: 11 Temmuz 2019.

¹⁵ Tülin CANBAY. "Bir günah vergisi olarak Türkiye'de sigaranın vergilendirilmesinin vergi kaybı açısından değerlendirilmesi". International Journal of New Trends in Social Sciences. 01(1).2017, ss.3-4.

¹⁶ National Cancer Institute. The Economics of Tobacco and Tobacco Control. NCI Tobacco Control Monograph Series 21. 2016. s.7.

¹⁷ TOBTAXY. a.g.e. s.25.

Sözleşmesi'nde de başta gençlerin tüketim alışkanlığını değiştirebilecek bir araç olarak görülen vergilendirmenin öneminin altı çizilmektedir¹⁸ Nitekim bağımlılık yapan maddeler içeren sigaranın belirli bir kullanım süresinden sonra bırakılması zor hale gelmektedir. Örneğin, Bader, Boisclair ve Ferrence (2011) ile Chaloupka, Straif ve Leon (2011) vergiler yolu ile sigara fiyatlarının artırılmasının özellikle genç yaştaki tüketicilerin tercihlerini etkileyebileceğini belirtmektedirler.

Bununla birlikte sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan bireylerin sigara kullanma eğilimlerinin daha fazla olması dolayısıyla sigara bağımlılığının yol açtığı bazı kronik rahatsızlıklara yakalanma riskleri de artmaktadır. Bu sınıfta yer alan bireylerin gelir düzeylerine bağlı olarak, tütün ürünlerinin vergiler sebebi ile artan fiyatlarına karşı duyarlılıkları da daha fazladır. Bu doğrultuda devletin vergilendirme ile bireylerin tüketim alışkanlıklarını değiştirme ve sağlık açısından olumlu gelişmelere neden olma ihtimali artmaktadır.¹⁹ Ülkelerin gelir düzeyine göre, vergilerin tütün tüketim davranışlarını üzerinde etkinliğinin değişebileceği öne sürülmektedir. Örneğin, Chaloupka vd. (2000) çalışmalarında, sigara fiyatlarının artmasının özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde etkili olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte, yüksek gelirli ülkelerde de eğitim seviyesi ve gelir düzeyi düşük olan bireyler ile gençler sigara fiyat değişimlerine daha duyarlı davranmaktadırlar. Yine Ho vd. (2018)'e göre tüketim vergilerindeki artış, özellikle orta ve yüksek orta gelirli ülkelerde tüketimi azaltma konusunda daha etkindir.

3- TÜRKİYE'DE TÜTÜN ÜZERİNDEN ALINAN ÖTV'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tütünün insan sağlığına verdiği zarar herkes tarafından bilinmektedir. Tütün kullanımının azaltılması hem bireylerin sağlıklarını olumlu etkilemekte hem de sağlık harcamalarının azaltılmasında etkili olmaktadır.²⁰ Türkiye'de tütünün sağlık açısından ve ekonomik açıdan yarattığı sorunlar ile mücadele etmek adına tüketiminin kısıtlanmasına yönelik çeşitli düzenlemelere yer verilmektedir. Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, üniversiteler, hükümet dışı kuruluşlar tütün kullanımının azaltılması için ortaklaşa hareket etmektedirler.²¹ Bu düzenlemelerden biri olan vergiler de, Hazine ve Maliye Bakanlığının sorumluluğunda olan ve tütün tüketiminin azaltılmasında kullanılan önemli bir araçtır.

Türkiye'de sigara, puro gibi bağımlılık yapan ve tamamıyla tütün ürünleri olarak kabul edilen ürünler, dolaylı vergiler içerisinde yer alan ÖTV ve KDV yolu ile vergilendirilmektedir.²² Bu çalışmanın amacı tütün üzerinden alınan ÖTV'nin değerlendirilmesi olduğu için yalnızca ÖTV uygulaması üzerinde durulacaktır.

ÖTV, 06.06.2002 tarihli 24783 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak 4760 sayılı ÖTV Kanunu ile uygulamaya konulmuştur. Bu kanun ile 16 farklı vergi, fon ile harcin alınmasına son verilmiş, bu gelir araçları tek bir çatı altında toplanmıştır. ÖTV Kanunu'ndan önce tütün ürünlerinin vergilendirmesinde değişik türde vergiler kullanılmış bu farklı vergiler 2002'den itibaren ÖTV adı altında birleştirilmiştir. Tütün üzerinden alınan ÖTV'de verginin matrahı, nihai tüketicilerin ödediği perakende satış fiyatı olarak belirlenmiştir.²³

¹⁸ TOBTAXY. Tütünün Vergilendirilmesi ve Yasa Dışı Ticaret. 2012. (https://smokefreepartnership.eu/our-policy-work/tobtaxy/download/144_9c1f60cf66a133975b6d5f4f8cd14c4a). Erişim tarihi 08 Haziran 2019. s.5-26.

¹⁹ TOBTAXY. a.g.e.

²⁰ Volkan ÇELİKKAYA ve Patricio V. Marquez. Tobacco Taxation in Turkey An Overview of Policy Measures and Results. World Bank Group Discussion Brief. Washington. 2017. s.6.

²¹ A.g.e.

²² Zeynep ARIKAN, ve Salih Gürbüz. "Tütün ve tütün ürünleri üzerinden alınan vergiler ve dünya uygulamaları". International Journal of Academic Value Studies (Javstudies). 4(20). 2018. s. 691.

²³ Cem ÇAKMAKLI vd. Tütün ürünlerine uygulanan dolaylı vergilerin enflasyona etkileri. Koç University-TüsiadEconomicResearchForum WorkingPaper Series No.1811. 2018. S.2-3.

Tablo 3: Tütün Ürünlerinden Alınan ÖTV (2002-2019)

Tarih	Nispi ÖTV (%)	Asgari Maktu Vergi (TL / Paket)	Maktu Vergi (TL/Paket)
01.08.2002	49.5		
08.01.2003	55.3		
26.02.2004	55.3		Fiyata bağlı
09.08.2004	28		Şark tipi tütün içeriğine bağlı
25.07.2005	58	1,20	
29.12.2009	63	2,65	
12.10.2011	65	2,90	
01.01.2013	65.25	3,15	0,09
03.07.2013	65.25	3,23	0,0922
01.01.2014	65.25	3,75	0,13
01.07.2014	65.25	3,94	0,1366
01.01.2015	65.25	3,99	0,1866
01.07.2015	65.25	4,21	0,1968
01.01.2016	65.25	4,42	0,2468
01.07.2016	65.25	4,56	0,2546
01.12.2016	65.25	4,56	0,3246
01.01.2017	65.25	4,86	0,3246
01.07.2017	65.25	4,86	0,3246
30.06.2018	65.25	0,28	0,4200
05.01.2019	67	0	0,4200
01.05.2019	67	0,2679	0,4200

Kaynak: Çakmaklı vd. 2019. s.3.;05. 01. 2019 tarihli 30646 sayılı Resmi Gazete;01.05.2019 tarihli 30761 Sayılı Sayılı Resmi Gazete.

Türkiye’de tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde nispi ve maktu vergilendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Uygulanan maktu ÖTV’de tütün ürünlerinin paketlenmeden önce üretim aşamasında vergilendirilmesidir. Nispi ÖTV’de ise sigara veya puronun perakende satış fiyatı üzerinden vergilendirme gerçekleştirilmektedir. Maktu ÖTV; tütün ürünlerinde tane üzerinden gerçekleştirildiği için paketlenmeden önce üretim aşamasında

uygulanan bir vergidir. Nispi ÖTV; sigara ya da puroda perakende paket satış fiyatı üzerinden uygulanmaktadır.²⁴ Nispi vergileme yapıldıktan sonra eğer ki taban fiyatının altında bir değer oluşuyorsa, asgari maktu vergi uygulaması gerçekleştirilerek üzerine de paket başına alınan maktu tutar eklenmektedir.²⁵

Tablo 3’te görüldüğü gibi; ÖTV Kanunu 2002 yılında yürürlüğe girdiğinde tütün ürünlerine uy-

²⁴ Arkan ve Gürbüz. 2018. s.691.

²⁵ Berna HIZARCI BEŞER ve Hatice Aşkan. Türkiye’de Sigara Bağımlılığını Azaltmada Sigara Vergilerinin Etkisi. Strategic Public Management Journal. No.9. 2019. s.75.

günlük nispi vergi oranı %49,5 olarak belirlenmiş bu oran zaman içerisinde artış göstermiştir. Türkiye’de 5 Ocak 2019 tarihli 30646 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 554 sayılı Cumhurbaşkanı kararı ile tütün ürünleri üzerinden alınan vergide değişiklik yapılmıştır. Daha önce %65,25 olarak uygulanan ÖTV vergi oranı 07.01.2019 yürürlük tarihi ile birlikte %67’ye yükseltilmiştir. Daha önceki kanunla uygulamada olan asgari maktu vergi oranları da sıfıra indirilmiştir.²⁶ Sigaraların düşük fiyatla satılmasının engellenmesine yönelik olarak uygulanan Asgari maktu vergi miktarı 1 Mayıs 2019’da tekrardan 0,2679’a çıkarılmıştır. Asgari maktu vergi oranının düşürülmesi sigara fiyatlarında indirim yapılmasına imkân sağlamaktadır. Bir taraftan vergi oranlarının artırılması

vergi gelirlerini ve sigara fiyatlarını artırmayı hedeflerken, asgari maktu vergi oranının düşürülmesi bu etkiyi azaltılabileceğinden sıfıra indirilen miktar tekrardan artırılmıştır.

TOBTAXY (2010) da belirttiği üzere düşük gelirli bireylerin fiyat artışlarından etkilenme eğilimleri daha fazladır. Bu doğrultuda düşük fiyatlı sigaraların vergi yükünün daha fazla hissedilmesi vergilemede adalet ilkesine ters düşmektedir. Arıkan ve Gürbüz (2018) de çalışmalarında Türkiye’de tütün üzerinden alınan vergilerin diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek olmadığını ancak vergi yükü açısından fiyat ile ters orantılı olduğunu, sigara fiyatları yükseldikçe vergi yükünün azaldığını bunun da adaletsiz bir durum yarattığını belirtmektedirler

Tablo 4: Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Sigaraya Uygulanan Nispi ve Maktu ÖTV (2019)

Ülkeler	Maktu ÖTV Euro (1000 adet sigaradan)	Nispi ÖTV (%) (Sigara Paketinden)
Almanya	98.2	21,69
Fransa	61.1	51,7
Finlandiya	62.25	52
İngiltere	256.281	16,5
İtalya	20.8956	50,97
Romanya	79.9764	14
Portekiz	96.12	15
Hollanda	175.2	5

Kaynak: EXCISE DUTY TABLES, 2019.

Tablo 4’te seçilmiş Avrupa Ülkelerinde sigaraya uygulanan maktu ve nispi ÖTV oranları görülmektedir. 1000 adet sigaraya uygulanan maktu vergi tek çeşit olarak alınmaktadır. Ülkemizde ise asgari maktu ve maktu olmak üzere iki çeşit maktu ÖTV uygulanmaktadır.

Maktu ÖTV’nin yüksek olduğu ülkelerde Nispi ÖTV’nin düşük olduğu görülmektedir. Tabloda

İngiltere dışında görülen ülkeler Avrupa Birliği’ne üye ülkelerdir. Bu ülkelerde sigara üzerinden ÖTV alınacağını düzenleyen uygulama “Directive 2011/64/EU”dur. Bu düzenlemeye göre 1000 adet sigara üzerinden alınan maktu verginin en az 90 Euro olması, sigaranın satış fiyatı üzerinden alınan toplam ÖTV oranının %60’dan da az olmaması gerekmektedir.²⁷ Bu doğrultuda AB

²⁶ PWC. “Tütün Mamüllerinde ÖTV.” 2019. (<https://www.pwc.com.tr/tr/hizmetlerimiz/vergi/dolayli-vergi/bultenler/kdv-otv-bultenleri/2019/tutun-mamullerinde-otv.html>). Erişim tarihi: 25 Temmuz 2019.

²⁷ Arıkan ve Gürbüz. 2018. s.694.

ülkelerinde de ÖTV'nin sigara fiyatlarını yükseltici amacı olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Uğur ve Kömürçüler (2015) de çalışmalarında Türkiye'de sigara vergilerinin genellikle savunulduğu üzere çok da yüksek olmadığını belirtmektedirler. Vergilemenin sigara tüketimini azaltabileceğini; bunun da ancak etkin bir vergileme ile gerçekleşebileceğini ifade etmektedirler. Sigara vergilerinde AB ile uyumlaştırmaya gidilmesi gerektiğini, vergilemenin ülkemizde karmaşık bir yapıya sahip olduğunu, basitleştirme doğrultusunda düzenlemeler yapılması gerektiğini belirtmektedirler. Nitekim Nargis vd. (2019) da Bangladeş için yaptıkları çalışmada, 2006-2017 yılları arasında tütün vergilerinin sigara kullanımı

üzerine olan etkilerini analiz etmişlerdir. Yüksek vergi oranlarının düşük gelirli ülkelerde adaletsiz bir tüketimi azaltma aracı olduğunu belirtmektedirler. Özellikle de tütünün vergilendirilmesinin karmaşık, tütün ürünlerinin fiyatlarının düşük olduğu ve tütün üretiminin kolay olduğu ülkelerde bu verginin etkinliği azalmaktadır. Basit ve tek tip, enflasyona ve gelir artışına duyarlı bir tütün vergi yapısının tütün tüketimini azaltmakta başarı gösterebileceği de çalışmadan elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır.

Ülkemizde ÖTV mükellefleri üzerinde ağır bir yük oluştururken, devlet açısından da önemli bir gelir kaynağıdır. Merkezi bütçe gelirleri ve vergi gelirleri içerisindeki yeri tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: Tütün Ürünleri Üzerinden Alınan ÖTV'nin Merkezi Bütçe Gelirleri İçerisindeki Yeri (2006-2017)

Yıllar	Tütün Üzerinden Alınan Ötv Miktarı	GSYİH İçerisindeki Payı (%)	Bütçe İçerisindeki Payı (%)
2006	8.918.380	1,1	5,1
2007	9.646.527	1,1	5,1
2008	10.888.211	1,1	5,2
2009	11.546.093	1,2	5,4
2010	14.784.461	1,3	5,8
2011	15.850.168	1,1	5,3
2012	19.975.803	1,3	6,0
2013	21.326.764	1,2	5,5
2014	23.024.332	1,1	5,4
2015	26.968.709	1,2	5,6
2016	32.235.133	1,2	5,8
2017	37.426.818	1,2	5,9

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan elde edilen verilerle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 5 incelendiğinde, 2006-2017 yılları arasında tütün üzerinden alınan ÖTV'den elde edilen gelirin her geçen yıl artışı görülmektedir. 2017 yılında yaklaşık 37.4 milyar TL olmuştur. GSYİH içerisindeki payı 2006 yılında 1,1 iken 2017'de 1,2'ye yükselmiştir. Bütçe içerisindeki payı ise 5,1'den 5,9'a yükselmiştir.

2018 yılında da ÖTV gelirleri 133,9 milyar olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarın 42,7 milyar TL'si tütün ürünlerinden alınan ÖTV'den oluşmuştur. Petrol ve doğal gaz ürünlerinden elde edilen ÖTV gelirinden sonra ikinci sıraya sahip olan tütün ürünleri bütçe içerisinde önemli bir gelir kaynağıdır.²⁸

²⁸ Ozan BİNGÖL. "2018 Yılında neye ne kadar vergi ödedik?". (<https://vergiyedair.com/2019/01/21/2018-yilinda-neye-ne-kadar-vergi-odedik/>). Erişim tarihi: 29 Temmuz 2019

Tablo 6: Türkiye’de Tütün Kullanım Oranlarının Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	Hergün tütün kullanan 15 yaş üstü bireylerin Oranı (%)
2008	27,4
2010	25,4
2012	23,2
2014	27,3
2016	26,5

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporlarından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 6’da 15 yaş üstü bireylerin tütün kullanım oranları incelendiğinde, oranların Tablo 3’de görülen vergi oranlarında artış olmasına rağmen çok fazla düşmediği görülmektedir. Bağımlılık yaratan bu ürünlerin kullanımından vazgeçilmesi oldukça zor olmaktadır.

Nitekim Türkiye açısından yapılmış bazı çalışmalar da bu surumu desteklemektedir. Örneğin; Hayrulloğlu (2015) çalışmasında tütün mamülleri üzerinden alınan ÖTV’nin bu ürünlerin talep elastikiyetinin olmaması sebebiyle çok da etkin olmadığını belirtmektedir. Ayrıca ÖTV oranının yükselmesi sigara kaçakçılığının artmasına neden olmaktadır. Canbay (2017) tütün mamullerinin bağımlılık yaratması sebebiyle tüketicilerinin

fiyat artışları neticesinde çok tüketim alışkanlıklarının değişmediğini ifade etmektedir. Yılmaz vd (2015) vergi artışları karşısında tütün şirketlerinin gizli zam uygulamaları yaparak, sigaranın vergi öncesi fiyatını artırma yöntemini seçtiklerini buna bağlı olarak talep fiyat esnekliği de düşük olan bu ürünlerin fiyatları artmış olsa da tüketim miktarının azalmadığını belirtmektedirler.

Ayrıca toplumun özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, tütün üzerinden alınan vergilerin gelir amacının ön planda olduğuna dair inancının kırılması, bu vergilerin asıl amacının toplumun sağlığını korumaya yönelik olduğu düşüncesinin yerleşmesi için gerekli politikaların oluşturulması da önem taşımaktadır.²⁹

²⁹ Hızarcı Beşer ve Aşkan.a.g.m.. s.67.

Tablo 7: Yıllara Göre Kaçak Sigara Yakalanma Miktarları (Paket)

Yıllar	Kaçak Sigara Yakalanma Miktarları
2007	11.854.292
2008	10.669.357
2009	10.149.605
2010	43.545.267
2011	69.730.125
2012	99.100.151
2013	108.243.473
2014	106.431.665
2015	143.423.270
2016	75.723.537
2017	42.611.529

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporlarından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tütün ürünlerinin piyasa içerisindeki yerinin oldukça geniş olması kaçakçılığı tetikleyen etkenlerden biri olmaktadır. Tütün kaçakçılığının ülkemizde daha çok doğu ve güneydoğu bölgelerinde olduğunu söylemek mümkündür.³⁰ Tütün ürünlerindeki vergi oranları artsa dahi, tütün tüketiminin azalmamasının bir nedeni olarak sigara kaçakçılığı görülmektedir. Çetin ve Özkan (2018) de çalışmalarında alkol ve tüketim ürünlerine uygulanan verginin tüketim üzerine olan etkisini saha araştırmasına dayalı olarak analiz etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre; tütün ürünleri üzerinden alınan vergilerin artırılması tüketimi azaltmadığı gibi kaçak ürünlere olan talebi de artırmaktadır.

Tablo 7’de 2007-2017 yılları arasında kaçak sigara yakalanma miktarları görülmektedir. Kaçak sigara yakalanma miktarlarının 2007 ile 2015 yılları arasında çok fazla yükseldiği, 2016

yılından itibaren düşüş eğilimi içerisine girdiği görülmektedir.

Bu tarihten itibaren kaçak sigara yakalanma miktarının düşüşe geçmesinde kara hudut sınırlarında güvenlik önlemlerinin artmasının, yine güvenlik konusunda yaşanan askeri teknolojik ilerlemelerin etkili olduğu söylenebilir.³¹ Yine de Tütün Eksperleri Derneği’nin 2018 yılı raporunda tütün ürünleri kaçakçılık oranının piyasada %15 dolaylarında olduğu ifade edilmektedir. Bu oran da azımsanmayacak bir oran olup hem halk sağlığına hem de ekonomiye olumsuz etkileri olan bir durum olmaya devam etmektedir.³²

SONUÇ

Tütün ürünlerinin özellikle de sigara, puro gibi kullanım yaygınlığı çok yüksek olan ürünlerin sağlığa ve ekonomiye verdiği zararlar oldukça fazladır. Yeşilay Bilim Kurulu (2017)’de ifade edil-

³⁰ Müjde SAKAR. “Türkiye’deki kaçakçılık suçlarının ülke ekonomisi üzerindeki etkileri (2015-2018)”. International SocialSciencesStudiesJournal. 5 (31). 2019. s.1360

³¹ A.g.m. .1360

³² Tütün Eksperleri Derneği. a.g.e. s.16.

diği üzere, küresel düzeyde insan sağlığını tehdit eden bu durum, ülkemiz açısından da çok ağır bir şekilde hissedilmektedir.

Bağımlılığa neden olan tütün ürünlerinin tüketiminin sınırlandırılması ve tamamem bırakılması, temel amacı kar olan piyasa tarafından gözdü edilebilmektedir. Bu nedenle devletin müdahale ederek tütün tüketiminin kontrol altına alması önem taşımaktadır. Tütün fiyatlarının artışını sağlayan vergiler de, devletin bu konudaki önemli bir müdahale aracını oluşturmaktadır.

Tütün üzerinden alınan vergi dolayısıyla hissedilen yük, tüketiciler üzerinde oldukça ağır bir şekilde hissedilmektedir. Tütün ürünleri bağımlılık yaratan maddeler içerdiğinden bir kez alındıktan sonra bırakılması zor hale gelmektedir. Bu sebeple talep fiyat esnekliği düşük ürün grubu içerisinde yer almaktadır. Bu açıdan bu ürünlerin yüksek oranda vergilendirilmesi devlet açısından önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Sigara kullanan düşük ve orta gelirli bireyler açısından ise vergi yükünün daha fazla hissedilmesi vergilemede adalet ilkesine ters düşmektedir. Bu durum kaçak sigara üretim ve tüketimini artırıcı etkiye sahip olabilir. Bu doğrultuda tek başına fiyat artışlarının etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Literatürde de sıklıkla bu konu üzerinde durulmaktadır. Özellikle Türkiye için yapılan analizler vergi oran artışlarından çok fazla etkilenmediğini ve kaçak sigara kullanma oranlarının da artış gösterebildiğini savunmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınmış verilere göre de sigara kullanım oranlarının yıllara göre düşüş göstermesi bu durumu desteklemektedir. Bununla birlikte son yıllarda alınan önlemlerle kaçak sigara miktarı düşme eğilimi göstermiştir ki bu durum olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir.

Tütün ürünlerinden elde edilen ÖTV toplam

ÖTV gelirleri içerisinde önemli bir paya sahip olması sebebiyle devlet için iyi bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Ancak temelinde sağlığı koruma amacı da taşıyan vergilemenin, bu amacını tamamen kaybetmemesi için öncelikle bireylerin özellikle erken yaşta sigaraya başlamasını engellemek adına bilinçlendirilmesi de önem taşımaktadır. "2015-2018 Ulusal Tütün Kontrol Programı Eylem Planında"³³ da bu konunun önemini altı çizilmektedir. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığının işbirliği içerisinde hareket ederek her aileye ulaşabilecek düzeyde çalışmalarını etkinlikle sürdürmesi, planın başarısı üzerinde etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, U., KÖMÜRCÜLER E. (2015). "Türkiye'de sigara'nın vergilendirilmesinin etkinliği". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 20 (4). ss.327-346.
- ARIKAN, Z., GÜRBÜZ, S. (2018). "Tütün ve tütün ürünleri üzerinden alınan vergiler ve dünya uygulamaları". International Journal of Academic Value Studies (Javstudies). 4(20). ss. 690-698.
- BADER, P., BOISCLAIR, D., FERRENCE R. (2011). "Effects of tobaccotaxationandpricing on smokingbehavior in high risk populations: a knowledgesynthesis". International Journal of EnvironmentalResearchandPublicHealth. No:8. s.4118-4139.
- HIZARCI BEŞER, B. ve AŞKAN H.. "Türkiye'de Sigara Bağımlılığını Azaltmada Sigara Vergilerinin Etkisi". Strategic Public Management Journal. No.9. 2018, ss.65-78.
- BİNGÖL, O. "2018 Yılında neye ne kadar vergi ödedik?". (<https://vergiyeda->

³³ "Ulusal Tütün Kontrol Programı Eylem Planı (2015-2018)" ([https://www.tobaccocontrolaws.org/files/live/Turkey/Turkey%20-%20Plan%20of%20Action%20\(2015-2018\)%20-%20national.pdf](https://www.tobaccocontrolaws.org/files/live/Turkey/Turkey%20-%20Plan%20of%20Action%20(2015-2018)%20-%20national.pdf)). Erişim tarihi: 31 Temmuz 2019.

- ir.com/2019/01/21/2018-yilinda-ne-ye-ne-kadar-vergi-odedik/). Erişim tarihi: 29 Temmuz 2019.
- CANBAY, T. (2017). "Bir günah vergisi olarak Türkiye'de sigaranın vergilendirilmesi-nin vergi kaybı açısından değerlendirilmesi". International Journal of New Trends in Social Sciences. 1(1). s.1-10.
 - CHALOUPKA, F. J., HU T., WARNER, K.E., JACOBS . YUREKLİ, A. (2000). The taxation of tobacco products. In: JHA P, CHALOUPKA F.J, editors. Tobacco control in developing countries. Oxford: Oxford University Press. s.237-72.
 - CHALOUPKA, F. J , STRAIFK, LEON M. E. (2011). "Effectiveness of tax and price policies in tobacco control". Tobacco Control. 20(3). s.235-238.
 - ÇAKMAKLI, C. DEMİRALP, S., YEŞİLTAŞ, S., YILDIRIM, M. A. (2018). Tütün ürünlerine uygulanan dolaylı vergilerin enflasyona etkileri. Koç University-Tüsiad Economic Research Forum Working Paper Series No.1811.
 - ÇELİKKAYA, V., MARQUEZ, P. V. (2017). Tobacco Taxation in Turkey An Overview of Policy Measures and Results. World Bank Group Discussion Brief. Washington.
 - ÇETİN, M., ÖZKAN, E. (2018). "Türkiye'de vergi-tüketim ilişkisi: Alkol ve tütün ürünlerine yönelik bir saha araştırması". Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 21(40). s.271-287.
 - DIXON, A. The Economics of Tobacco and Tobacco Control, A Development Issue. (http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/Tobacco/Documents/dixon.pdf). Erişim tarihi: 11 Temmuz 2019.
 - HAYRULLAHOĞLU, B. (2015). "Türkiye'de tütün mamulleri ve alkollü içkilerde özel tüketim vergisinin başarısı". Journal of Life Economics. 2(2). s.89-112.
 - HO, L. M., SCHAFFERER, C., LEE, J.M., YEH, C.Y., HSIEH, C.J. (2018). "Raising cigarette excise tax to reduce consumption in low-and middle-income countries of the Asia-Pacific region: a simulation of the anticipated health and taxation revenues impacts". BMC Public Health. 18(1187). s.1-9.
 - HU, T., MAO, Z., SHI, J., CHEN W. (2010). "The role of taxation in tobacco control and its potential economic impact in China". Tobacco Control. No: 19. ss.58-64.
 - HU, T W, Mao Z. (2001). "Effects of cigarette tax on cigarette consumption and the Chinese economy". Tobacco Control. 11(2). s. 105-108.
 - KÖPRÜLÜ, O., ALKAN, B., ALKAN, I. (2009). "An Overview of Tobacco Economy in the World and in Turkey". Journal of Applied Sciences Research, 5(10). ss. 1780-81.
 - LEE, J-M, LIAO D-S, YE C-Y, LIAO W-Z. (2005). Effect of cigarette tax increase on cigarette consumption in Taiwan. Tobacco Control. 14(1). s.71-75.
 - NAJABAT, A., JAFFAR, A. Anwer, M., ZAIDI R.S.M., ALI N. (2015). "The Economic Analysis of Tobacco Industry: A Case Study of Tobacco Production in Pakistan". International Journal of Research. 2(3). ss.88-99.
 - NARGIS, N., HUSSAIN, G., GOODCHILD, M., QUAD A. CK., FONGD G. T. (2019). "A decade of cigarette taxation in Bangladesh: lessons learnt for tobacco control". Bull World Health Organ. No. 97. ss.221-229.
 - NATIONAL CANCER INSTITUTE (2016). The Economics of Tobacco and Tobacco Control. NCI Tobacco Control Monograph Series 21.
 - PWC. "Tütün Mamüllerinde ÖTV." 2019. (<https://www.pwc.com.tr/tr/hizmetlerimiz/vergi/dolayli-vergi/bultenler/kdv-otv-bultenleri/2019/tutun-mamullerinde-otv.html>). Erişim tarihi: 25 Temmuz 2019.

- SAKAR, M. (2019). "Türkiye'deki kaçakçılık suçlarının ülke ekonomisi üzerindeki etkileri (2015-2018)". International Social-SciencesStudiesJournal. 5 (31). ss.1354-1370.
- T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI (2018). Sağlık İstatistikleri Yıllığı. Ankara.
- TOBTAXY. (2012) "Tütünün Vergilendirilmesi ve Yasa Dışı Ticaret". (https://smokefreepartnership.eu/our-policy-work/tobtaxy/download/144_9c1f60cf66a133975b6d5f-4f8cd14c4a). Erişim tarihi: 08 Haziran 2019.
- Tütün Eksperleri Derneği (2019). Tütün Raporu, Tütün Eksperleri Derneği Bülteni, Sayı: 92.
- VERGİ DOSYASI(2018) "Tütün Ürünleri Üzerindeki Yüksek Vergilerin Rasyonalitesi, Gerekçesi". (<https://vergidosyasi.com/2018/07/29/tutun-urunleri-uzerindeki-yuksek-vergilerin-rasyonalitesi-gerekcesi/>). Erişim tarihi:10 Temmuz 2019.
- WORLD HEALTH ORGANİZATION(WHO). Assessment of theEconomicCosts of Smoking. WHO Library Cataloguing-in-PublicationData:WM 290. 2011.
- YEŞİLAY. "Sigara ve Tütün Bağımlılığı". (<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/sigara-ve-tutun-bagimliliği>). Erişim tarihi:11 Temmuz 2019.
- YEŞİLAY BİLİM KURULU. Sigara Vücudun Düşmanı. Kültür Sanat Basımevi: İstanbul.2007.
- YILMAZ, F., SERDİOĞULLARI, M., GÜLTEKİNKARAKAŞ D., ASLAN D. (2015). "Tütün Kontrolü Politika Aracı Olarak Vergilendirme: Türkiye Deneyimi Işığında Bir Değerlendirme". Vergi Dünyası. Sayı:408, Ağustos. ss.4-18.
- "Türkiye'de Tütün Vergileri". (https://www.tobaccofreekids.org/assets/global/pdfs/tu/Turkey_Tobacco_Economics_tu.pdf). Erişim tarihi:28 Temmuz 2019.
- "Türkiye'de Tütünün Tarihçesi". (<https://www.jti.com/tr/our-views/turkiyede-tutunun-tarihcesi>). Erişim tarihi: 03 Temmuz 2019.
- "Ulusal Tütün Kontrol Programı Eylem Planı (2015-2018)" ([https://www.tobaccocontrolaws.org/files/live/Turkey/Turkey%20-%20Plan%20of%20Action%20\(2015-2018\)%20-%20national.pdf](https://www.tobaccocontrolaws.org/files/live/Turkey/Turkey%20-%20Plan%20of%20Action%20(2015-2018)%20-%20national.pdf)). Erişim tarihi: 31 Temmuz 2019.
- (<https://havanikoru.saglik.gov.tr/tutun-hakkında/tutun-urunleri-ve-zararları.html>). Erişim tarihi: 28 Ağustos 2019.
- 05. 01. 2019 tarihli 30646 sayılı Resmi Gazete.
- 01.05.2019 tarihli 30761 Sayılı Resmi Gazete.